

DEYİMLERE GÖRE BOŞNAKÇA VE TÜRKÇE HAYVAN ALGISI

ANIMAL PERCEPTION IN BOSNIAN AND TURKISH ACCORDING TO THE IDIOMS

Yasemin UZUN* – Zeynep TÜRKSEVER**

ÖZ: Deyimler ve atasözleri yabancılara Türkçe öğretiminde özellikle B1 seviyesinden itibaren önemli yer tutmaktadır. Soyut düşünmeyi gerektiren üst düzey beceri kazanımlarında deyim ve atasözlerinin payı büyüktür. Deyimler bir milletin düşünme sisteminin, duygularının ve dünyaya bakış açısının en somut göstergesidir. Deyimlere yüklenen anlamlar toplumların dünyayı anlamlandırış şeklini de göstermektedir. Bu çalışmada Boşnakça ve Türkçe deyimlerde hayvan algısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle hayvan adının geçtiği deyimlerde çok fazla benzerlik tespit edilmiştir. Bazı hayvanlara yüklenen özellikler benzerken bazı hayvanlara zıt anlamlar yüklenmiştir. Boşnakçada at, eşek veya boğaya olumsuz anlamlar da yüklenmiştir. Türkçede eşeğe olumsuz anlam yüklenmesine rağmen ata yüklenen olumsuz anlam bulunmamaktadır. Bu da atın Türk toplumundaki önemini göstermektedir. Fare, hindi, horoz, papağan, panter, salyangoz gibi hayvanlar Boşnakça deyimlerde yer alırken Türkçe deyimlerde yer almamaktadır. Çalışmada öncelikle Boşnakça deyimler sözlüğü taranmış, hayvan adının geçtiği deyimler tespit edilmiş, daha sonra bu hayvan isimleri Türkçe deyimler sözlüğünde aranmıştır. Bu çalışmanın Boşnaklara Türkçe öğretiminde yararlı olacağı düşünülmektedir. Nitel araştırma olan bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Şakir Bayhan tarafından hazırlanan Boşnakça ve Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan Türkçe deyimler sözlüğünden elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boşnakça, Türkçe, deyim, dil, hayvan.

ABSTRACT: Idioms and proverbs are taken an important place in teaching of Turkish to foreigners from B1 level. Proverbs and idioms play a big role in the conceptual skill gain that require abstract thinking. Idioms are the most concrete indicator of a nation's thinking system, emotions and perspective on the world. The meanings attributed to idioms also show how societies make sense of the world. In the study firstly, animal perception in Bosnian and Turkish idioms was tried to be determined. Especially in the idioms where the animal name is mentioned, many similarities have been found. Some animals have similar characteristics, while others have opposite meanings. In Bosnian, horses, donkeys or bulls have negative meanings. Although the donkey has a negative meaning in Turkish, there is no negative meaning attributed to the horse. This shows the importance of horse in Turkish society. Animals such as rat, turkey, rooster, parrot, panther and snail are included in Bosnian idioms and not in Turkish idioms dictionary. In the study firstly, the dictionary of Bosnian idioms was searched, idioms with the name of animals were identified, and then these animal names were searched in the Turkish idioms

* Dr. Öğretim Üyesi – Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Çanakkale – yaseminuzun@hotmail.com (ORCID ID: 0000-0001-8995-772X)

** Uzman – Milli Eğitim Bakanlığı/Çanakkale – z.turksever@windowslive.com (ORCID ID: 0000-0002-4569-2288)

dictionary. This study is thought to be useful in teaching Turkish to Bosnians. In this study which is a qualitative research, document analysis was used. The data used in the study were obtained from the Bosnian idioms dictionary which was prepared by Şakir Bayhan and Turkish idioms dictionary which was prepared by Ömer Asım Aksoy.

Keywords: *Bosnian, Turkish, idiom, language, animal.*

Giriş

Deyimler bir milletin düşünme sisteminin, duygularının ve dünyaya bakış açısının en somut göstergesidir. “Deyimler bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağlarlar.” (Aksan, 2009: 36). Deyimlerde ait oldukları toplumun kodları saklıdır. Toplumun inançları, düşünme tarzları, değerleri, kültürü deyimler vasıtasıyla nesilden nesle aktarılır.

Toplumların hayatında bu derece önemli yer tutan deyimler “asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin, 2001: 642).

Deyimler genellikle birkaç sözcüğün birleşiminden oluşur, tek sözcük ile deyim kullanımı nadirdir: “Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür.” (Aksan, 2009: 35).

Deyimleri oluşturan sözcükler gerçek anlamlarından sıyrılarak farklı bir anlama bürünürler: “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” (Aksoy, 1988: 51).

Deyimler milletlerin hafızasından, söz oluşturma gücünden doğar. Birkaç sözcüğe koskoca bir dünya sığdırılır. “En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar.” (Aksoy, 1988: 46).

Birden fazla kelimededen kurulan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır (Elçin, 2001: 642).

Uzun uzun anlatılan betimlemeleri birkaç sözcükle ifade ederler. Kısa ve çarpıcı olan bu anlatımda soyut kavramları açıklamak için somut kavramlara başvurulur. Deyimlerin amacı, “bir kavramı özel kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir.” (Oğuz vd., 2004: 151).

Bu betimleme ve benzetmelerde anlam yorumlanarak bulunur. Çünkü hayaller çok defa mantık dışı ya da abartılıdır. Bazen süslü bazen boş sözlerdir: balık kavağa çıktığı zaman (Oğuz vd., 2004: 152).

Türkçe, deyimler bakımından kendine özgü özellikler gösterir, deyimler yoluyla yapılan somutlaştırmalar çok fazla bulunmaktadır. “...

Türkçe doğaya sıkı sıkıya bağlı, anlatım sırasında doğadan yararlanan, olayları, durumları ve duyguları somut nesnelere dayanarak, somutlaştırma adını verdiğimiz aktarmalar yoluyla dile getiren bir dildir.” (Aksan, 2009: 36).

Deyimler, somutlaştırmaya büyük ölçüde başvuran anlatım biçimleridir. “Deyimler kimi zaman ayrıntı sayılabilecek kavramları, anlatımı zor durumları ve duyguları bu yoldan dile getirir.” (Aksan, 2009: 185).

Deyimler ve atasözleri çoğu zaman birbirine karıştırılır. Çünkü deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. “Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atalar sözünden ayıran en önemli özellik budur.” (Aksoy, 1988: 39).

Deyimlerin kullanımında dilden dile büyük farklılıklar görülmekle beraber benzerlikler de göze çarpmaktadır. “Her dilin deyimlerinin kendine özgü yanları, nitelikleri bulunmakla birlikte diller arasında deyimler açısından benzerlikler, yakınlıklar hatta eşlikler vardır. İnsanoğlu hangi toprak parçasında yaşarsa yaşasın, hangi dili konuşursa konuşsun, dünyadaki kimi durumlar, koşullar ve kavramlar karşısında –tıpkı atasözlerinde olduğu gibi- birbirine yakın ve ortak bir tutum içine girer; bunları dile yansıtmada birbirine eş ya da yakın anlatım yollarına başvurur.” (Aksan, 2009: 36).

Deyimleri bir dilden başka bir dile çevirmek oldukça zordur. Çünkü her dilin özelliğine, düşünme tarzına göre kurulurlar. Anlatım gücünü artırmayı amaçlayan deyimlerin mantık dışına kaydığı da düşünülür. “Deyimin bildirdiği anlatımda, az çok mantık dışı hayaller, düşünceler aramak, özellikle verilen kalıbın sözcüklerinin birisinin veya ikisinin eylem çekimi veya ad durumlarından birine girip girmediğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bütün dünya deyimlerinde birleşen özellik, sözcüklerin az çok gerçek anlamı dışına, hatta mantık dışına kaymasıdır.” (Hatipoğlu, 1972: 194).

Yabancılar Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitapları yeni başlayanlardan itibaren seviyelere göre Avrupa Dil Portfolyosu’ndaki kriterler esas alınarak sınıflandırılmaktadır (CEFR). Özellikle, soyut anlamın daha iyi anlaşıldığı ileri dil seviyelerinde deyim ve atasözlerine yer verilmektedir. Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan kitaplarda da (Yedi İklim, 2018) özellikle B1 seviyesinden itibaren deyim ve atasözlerine geniş yer verilmiştir. Bunlar arasında hayvan adlarının geçtiği deyim ve atasözleri de bulunmaktadır: “Deveye hendek atlatmak”, “Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez”, “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır”, “El eliyle yılan tutan, yarısını yalan tutar”, “Balık ile misafir üç gün sonra kokmaya başlar” (C1); şaha kalkmak (C2) vb. Ders kitabı olarak okutulan bu kitaplarda geçen deyim ve atasözlerinin büyük bir bölümünün Boşnakçada da karşılığı bulunmaktadır. Bazılarında ise aynı kavramlara farklı anlamlar

yüklenmiştir. Bu benzerlikler ve farklılıklar hedef dilin ve kültürün öğretiminde de olumlu etki oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı hayvan adı taşıyan Boşnakça deyimleri tespit edip bunları Türkçe deyimlerle karşılaştırmak ve elde edilen veriler doğrultusunda Türkçe ve Boşnakçada hayvanların algılanış biçimini ve hayvanlara verilen önemi değerlendirmektir. Yapılan değerlendirmelerin yabancılara Türkçe öğretiminde de kullanılabilmesi düşünülmektedir.

Yöntem:

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada kullanılan araştırma modeli, literatür incelemesidir. Boşnakça deyimler sözlüğündeki deyimler incelenerek hayvan temasına ilişkin bulguların saptanması, Türkçe deyimlerle karşılaştırılması ve yorumlanması şeklindedir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimsek, 2006).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Boşnakça ve Türkçe deyim sözlükleri oluşturmaktadır. Hayvan adları ile ilgili Türkçede tespit edilip Boşnakçada bulunmayan deyimler çalışmaya dahil edilmemiştir. Kaynak sözlük olarak Boşnakça deyimler sözlüğü kullanılmıştır. İçinde ve açıklamasında hayvan adının geçtiği 62 adet Boşnakça deyim tespit edilmiştir. İncelenen çalışmada sadece deyim olarak verilen söz grupları incelenmiştir. Atasözü olarak verilenler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Tespit edilen deyimlerin sadece Türkçede deyim olarak kullanımları dikkate alınmış, atasözü olarak kullanımları değerlendirme dışında tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın veri toplama araçları Şakir Bayhan tarafından hazırlanan Boşnakça-Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-1 ve Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-2'dir.

İşlem / Verilerin Analizi

Doküman analizinin kullanıldığı bu çalışmada araştırmanın verileri deyim sözlüklerinin incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Öncelikle Boşnakça deyimler sözlüğünde hayvan adının geçtiği deyimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen bu deyimlerin Türkçe deyimler sözlüğündeki karşılıklarına bakılmıştır. Elde edilen veriler neticesinde benzerlik ve farklılıklara bakarak toplumların hayvanları algılayış biçimi ve onlara verdikleri önem değerlendirilmeye çalışılmıştır. İncelenen sözlükte sadece deyim olarak belirtilen, içinde ve açıklamasında hayvan adı olanlar ele alınmıştır. Boşnakça-Türkçe Deyimler Sözlüğünde yer alan açıklamalar birebir aynen verilmiştir, dolayısıyla sözlük dışında birebir çeviri yapılmamıştır. İncelenen hayvan adları gruplandırılarak koyu renk ile

belirtmiştir. Boşnakça deyimlerin Türkçe karşılığında Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-1 ve Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-2 ile Türk Dil Kurumunun sözlüğünden yararlanılmıştır. Aksoy (1988)da tespit edilemeyen deyimler için Türk Dil Kurumu Sözlüğünden yararlanılmıştır. Aksoy (1988)da tespit edilen deyimler madde numarası ile belirtilmiştir.

Bulgular

Türkçe ve Boşnakça deyimlerde hayvan adlarına göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Her iki dilde ortak olan deyimlerde hayvanların algılanış biçimi değerlendirilmiştir. Karşılaştırmalarda Boşnakçada tespit edilen deyimlerin Türkçe deyimlerdeki karşılıklarına ve hayvanların algılanış biçimine bakılmıştır.

Aslan/Lav

Ormanların kralı olarak olan bilinen aslan gücü ile ön plana çıkmaktadır.

Aslanın “üstünlük” özelliğine her iki dilde de gönderme yapılmıştır: **Lavovski** dio ‘aslanın payı (hak edilenden daha çok alınan pay)(Bayhan, 2018: 119). Türkçede ‘**aslan** payı’ olarak kullanılmaktadır (Aksoy, 1988: M3332).

At/Konj

At Boşnakçada birçok yerde eşek ve boğa ile birlikte kullanılmıştır. Ata verilen özellikler Boşnakçada eşek ve boğaya da kimi yerde yüklenmiştir.

Atın boğa ve eşekle birlikte kullanımı, çalışkan olma özelliğine göre: Tegliti kao **konj** “kao **vo**, kao **mazga**” (ırgat gibi çalışmak, çok çalışmak, ineklemek, it gibi çalışmak) (Bayhan, 2018: 232). / Vući ko **konj** “ko **vo**, ko **mazga**” (ırgat gibi çalışmak, çok çalışmak, ineklemek, it gibi çalışmak) (Bayhan, 2018: 261). / Raditi kao **konj** “kao lud, kao mazga, kao svonja, kao stoka, kao vo” (it gibi (ırgat gibi) çalışmak, çok çalışmak, ağır işlerde çalışmak) (Bayhan, 2018: 203). / Rintati kao **konj** (it gibi çalışmak, çok çalışmak) (Bayhan, 2018: 206). Türkçe deyimlerde çok çalışmak anlamında ‘Menzilci beygiri gibi koşmak’ deyimi vardır (Aksoy, 1988: M7134).

Atın eşekten daha üstün olmasına göre: Pasti s **konja** na **magarca** (Attan inip eşeğe binmek, bulunduğu önemli görevden daha aşağı bir göreve alınmak) (Bayhan, 2018: 171). Türkçe deyim karşılığı ‘attan inip eşeğe binmek’tir (Aksoy, 1988: M3409).

Türkçede at boğa ve eşek birlikte aynı deyimde kullanılmamıştır. At ve eşeğin birbirinin yerine kullanıldığı bir deyim tespit edilmiştir: Eşeğini (atını) sağlam kazığa bağlamak. Bu deyimde eşeğe veya ata kötü bir özellik yüklenmemiştir.

Atın Truva atına benzetilmesi: Trojanski **konj** (Truva atı, rakip veya düşman saflarına sızıp kötü amaçlı faaliyette bulunan kişi) (Bayhan, 2018: 236). Türkçede konuşma dilinde “Truva atı gibi” benzetme yapılırsa da bu tanımlama deyimler sözlüğünde yer almamaktadır.

Boşnakçada at, eşek veya boğaya bu deyimlerde olumsuz anlam yüklenmiştir. Türkçede ata yüklenen olumsuz anlam bulunmuyor. Ancak Türkçe deyimlerde eşeğe olumsuz anlam yüklenmiştir.

Ayı/Medvjedu

Ayı tehlikeli, güçlü bazen de kaba bir hayvan olarak kodlanmıştır.

Ayının veya yılanın tehlikeli olma özelliğine göre: Íci **medvjedu** u brlog (íci **zmiji** na zub) arının yuvasına kazık (çöp) dürtmek, tehlikeli kişiyi kışkırtmak (Bayhan, 2018: 81) anlamındadır.

Türkçede ayının daha çok kaba olması üzerine deyimler bulunmaktadır: Çalı idi çırpı idi evim idi ya, ayı idi uyu idi erim (kocam) idi ya. / Dağ ayısı (Aksoy, 1988: M4331).

Balık/Riba

Balık her iki milletin deyimlerinde çoğunlukla zayıflığı, şaşkınlığı, güçsüzlüğü ve hafızası ile kodlanmıştır. Genellikle negatif özellikler yüklenmesine rağmen, kişilerin balık etinde olma özelliği hoş giden bir özellik olarak pozitif de algılanabilir.

Balığın şaşkınlığına göre: Biti kao **riba** na suhom (sudan çıkmış balığa dönmek, herhangi bir sebeple ne yapacağını bilememek, çok şaşkırmak) (Bayhan, 2018: 20) / Biti kao **riba** u vodi (alıştığı ortamda imiş gibi serbestçe hareket etmek) (Bayhan, 2018: 20). Türkçede deyim karşılığı 'denizden çıkmış balığa dönmek'tir (Aksoy, 1988: M4598).

Balığın dolgun olmasına göre: Dobra **riba** (balık etinde, dolgun kadın) (Bayhan, 2018: 52). Türkçede de 'balık etinde'dir (Aksoy, 1988: M3595).

Balığın küçüklüğüne göre: Zbijeni kao **sardine** u konzervi (sardalye gibi istif olmak, bir yerde çok kalabalık ve sıkışık bulunmak) (Bayhan, 2018: 270). Türkçede aynı anlamda "balık istifi" deyimini kullanılmaktadır (Aksoy, 1988: M3596).

Boğa/Vola, Bik

Boğa gücü ve kızgınlığı ile bilinmektedir. Boşnakça boğa sözünün geçtiği deyim, gücünden dolayı sözlükte yer almasına rağmen Türkçe deyimler sözlüğünde boğa geçmemektedir.

Boğanın güçlü olmasına göre: Jak kao **bik** "kao čelik, kao jazija" (boğa gibi, çok güçlü görünen) (Bayhan, 2018: 101). Oderati koga kao **vola** u kupusu (birini eşek sudan gelinceye kadar dövmek, adamakıllı dövmek) (Bayhan, 2018: 156).

Bülbül/Slavuj

Bülbül sesinin güzelliği ile bilinir. Her iki dilde de bu özelliğe vurgu yapılmıştır.

Bülbülün sesinin güzelliğine göre: Pjevati kao **slavuj** (bülbül gibi şakımak, güzel sesle söylemek) (Bayhan, 2018: 173). Türkçe deyimler sözlüğünde bülbül 'Kargayı bülbül diye satmak' şeklinde yer almaktadır (Aksoy, 1988: M6592).

Dana/Tele

Dana güçlü bir hayvan olmasına rağmen Boşnakçada genelde boş bakması ve cahilliği ile algılanmıştır. Türkçede bu özellik genellikle öküze yüklenmiştir.

Dananın boş bakmasına göre: Blehnuti kao **tele** u Šarena vrata (öküzün trene baktığı gibi bakmak, hiçbir şey anlamadan aval aval bakmak) (Bayhan, 2018: 29) / Gledati kao **tele** u šarane vrata (öküzün trene baktığı gibi bakmak, hiçbir şey anlamadan bakmak) (Bayhan, 2018: 70). / Zagledati se kao **tele** u šarena vrata (öküzün trene baktığı gibi bakmak, hiçbir şey anlamadan aval aval bakmak) (Bayhan, 2018: 265).

Dananın cahilliğine göre: Glup kao klada “**konj, tele**, točak, ćuskija, guzica, ponoć” (çok cahil, dünyadan bihaber) (Bayhan, 2018: 72).

Deve kuşu/Noj

Deve kuşu kaçması ile anlamlandırılmıştır.

Deve kuşunun sorunlardan kaçması: Držati glavu u pijesku “kao **noj**” (deve kuşu gibi başını kuma gömmek, bir tehlike, bir olay karşısında yararlı olamayacağı apaçık ortada olan kaçamak bir yola sapmak) (Bayhan, 2018: 59). / Gurati “gurnuti” glavu u pijesak kao **noj** (deve kuşu gibi başını kuma gömmek, bir tehlike karşısında kaçamak bir yola sapmak) (Bayhan, 2018: 75). / Zabiti (zabijati) glavu u pijesak kao **noj** (deve kuşu gibi başını kuma gömmek, bir tehlike karşısında kaçamak bir yola sapmak) (Bayhan, 2018: 264).

Türkçe deyimlerde deve kuşu Boşnakça ile benzer anlamdadır: Deve kuşu gibi (Aksoy, 1988: M4630).

Eşek/Mazga

Eşek genellikle güçsüzlüğü ve inadı ile bilinir.

Eşeğin inadına göre: Tvrđoglav kao **mazga** (dikbaşı, dik kafalı, inatçı, boyun eğmeyen, söz dinlemez, nato kafa, katır gibi) (Bayhan, 2018: 238). Türkçe deyimlerde ‘eşek inadı’ gibi yer almaktadır (Aksoy, 1988: M6661).

Fare/Miš

Fare küçüklüğü ve ıslak olma özelliği ile bilinir.

Farenin hep ıslak yerlerde dolaşma özelliğine göre: Pokisnuti do gole kože “kao pijetao, kao horoz, kao **miš**” (sırılsıklam olmak, yağmur yemek, sucuk gibi olmak, ıslak kargaya dömek, sığana dönmek, üstü başı çok ıslanmak) (Bayhan, 2018: 180). Türkçe sözlükte bu anlamda ‘sığana dönmek’ tabiri yer alsa da incelenen deyimler sözlüğünde böyle bir tanımlama yer almamıştır (Türkçe Sözlük).

Hindi/Puana

Hindi genellikle kabarması ile meşhurdur.

Hindinin kabarmasına göre: Šepurati se poput **puana** (hindi gibi kabarmak, kasınmak, üstünlük taslamak) (Bayhan, 2018: 229). Türkçe

sözlükte bu anlamda ‘hindi gibi kabarmak’ tabiri yer alsa da incelenen deyimler sözlüğünde böyle bir tanımlama yer almamıştır.

Horoz/Horoze

Horoz erken ötmesi ile bilinir.

Horozun erken kalkma özelliğine göre: U prve **horoze** (horozların ilk öttüğü saatte, sabahın erken saatinde) (Bayhan, 2018: 240). İncelenen Türkçe deyimler sözlüğünde horozun geçtiği bu anlamda deyim yer almamaktadır.

Kaplumbağa/Kornjača

Kaplumbağa yavaş hareket etmesi ve soğukkanlılığı ile bilinir.

Kaplumbağanın yavaşlığına göre: Kao **kornjača** (kaplumbağa gibi, soğukkanlı ve yavaş hareket eden) (Bayhan, 2018: 108). İncelenen Türkçe deyimler sözlüğünde kaplumbağanın kullanıldığı, bu anlamda deyim yer almamaktadır. Ancak Türk Dil Kurumu Sözlüğünde yer almaktadır (Türkçe Sözlük).

Karınca/Mrava

Karınca küçük, çalışkan ve merhametli olması ve kalabalık ortamda yaşaması ile bilinir.

Karınca kalabalık olmasına göre: Ljudi kao **mrava** (karınca yuvası gibi, çok kalabalık) (Bayhan, 2018: 122). İncelenen Türkçe deyimler sözlüğünde ‘karınca gibi kaynamak’ deyimini almaktadır (Aksoy, 1988: M6595).

Karınca kalabalık olmasına göre: Ni **mrava** ne bi zgazio (karınca ezmez, karınca incitmez, çok merhametli, ince duygulu) (Bayhan, 2018: 147).

Keçi/Jarac

Keçi, inadı ve önemsiz görülmesi ile bilinir.

Keçinin önemsizliğine göre: Žrtveni **jarac** “žrtveno janje” (günah keçisi, yerli yersiz azarlanan kimse) (Bayhan, 2018: 277). Türkçe sözlükte bu anlamda ‘günah keçisi’ tabiri yer alsa da (Türkçe Sözlük) incelenen deyimler sözlüğünde böyle bir tanımlama yer almamıştır.

Kedi/Maca, Mačka

Kedi sadakati, uysallığı, küçüklüğü, şanslı olması, bir şeye imrenmesi ile bilinir.

Kedinin sadakatine göre: Došla **maca** na vratanca (Bir kişi ne kadar farklı yerlerde yaşarsa yaşasın bağlı bulunduğu çevreye veya işe dönmek zorunda kalır) (Bayhan, 2018: 57).

Kedinin duruşuna göre: İstući kao **mačku** (Bayhan, 2018: 92). / Prebiti koga ko **mačku** “kov ola u kupusu” (adamakıllı dövmek) (Bayhan, 2018: 189).

Kedinin dayanıklılığına göre: **Mačka** ima devet života (kedi gibi dokuz canlı, çok sağlıklı, dayanıklı) (Bayhan, 2018: 123).

Kedinin kolay yakalanmasına göre: **Mačka** u džaku (ele geçirilmesi ve elde edilmesi kolay olan) (Bayhan, 2018: 123).

Kedinin imrenerek bakmasına göre: Piljiti kao **mačka** u džigericu (kedinin ciğere bakması gibi bakmak, imrenerek bakmak) (Bayhan, 2018: 172). Türkçe deyimler sözlüğünde 'kedi ciğere bakar gibi (bakmak)' şeklinde yer almaktadır (Aksoy, 1988: M6664).

Kene/Krpelj

Kene ısrarcı olması ile bilinmektedir. Her iki dilde de bu özelliği ile deyimlerde yer almaktadır.

Kenenin ısrarcı oluşuna göre: Prilijepiti se kao **krpelj** "kao čičak, ko taksena marka" (kene gibi yapışmak, istenmediği halde birinin peşini bırakmamak, yakasını bırakmamak) (Bayhan, 2018: 194). Türkçe deyimler sözlüğünde 'kene gibi yapışmak' şeklinde yer almaktadır (Aksoy, 1988: M6729).

Koyun/Ovce

Koyun ağırbaşlılığı ile bilinir. İncelenen örnekte uyku getiren varlık olarak tespit edilmiştir.

Koyunun sayılabilme özelliğine göre: Brojiti **ovce** (bir türlü uykusu gelmeyenlerin uyuyabilmek için yaptığı eylem, koyunları saymak) (Bayhan, 2018: 32). İncelenen Türkçe deyimler sözlüğünde koyunun bu anlamına rastlanmamıştır.

Köpek/Pas, Pasiji

Köpek sadakati, gücü ve her şeye razı olabilmesi ile anlamlandırılmıştır. Kedi ile kavgaları da bilinir.

Köpek ve kedinin zıt özelliklerde oluşuna göre: Kao **pas** i **mačka** (kedi ile köpek gibi, birbiriyle anlaşamayan) (Bayhan, 2018: 108). Türkçe deyimlerde karşılığı bulunamamıştır.

Köpeğin düzenbaz oluşuna göre: **Pasiji** sin (köpoğlu, hain, düzenbaz) (Bayhan, 2018: 170).

Köpeğin herşeye razı olup herşeyi yeme özelliğine göre: To ni **pas** s maslom ne bi pojeo (çok kötü, berbat yiyecek, köpeğe atsan yemez) (Bayhan, 2018: 234). Türkçe deyimler sözlüğünde "İte atsan yemez" şeklinde yer almaktadır (Aksoy, 1988: M6381).

Köstebek/Krtica

Köstebek Boşnakça sözlükte çalışkanlığı ile yer almıştır. Türkçe sözlükte bu özellik arı ile özdeşleşmiştir.

Köstebeğin çalışkanlığına göre: Kao **krtica** (çok çalışkan, hamarat). (Bayhan, 2018: 108). Türkçe deyimlerde karşılığı bulunamamıştır.

Kurbağa/Žaba

Kurbağa su ile özdeşleşmiştir.

Kurbağanın suya hızlı dalma özelliğine, dalgıçlığına göre: Čovjek **žaba** (kurbağa adam, dalgıç, balıkadam) (Bayhan, 2018: 40). Türkçe sözlükte ‘kurbağa adam’ olarak yer alır ancak deyimler sözlüğünde tespit edilememiştir.

Kurt/Vuk

Kurt zekâsı ve gücü ile bilinir. Türk toplumunda önemi büyüktür ve birçok deyime ve atasözüne konu olmuştur.

Kurdun zeki olmasına göre: **Vuk** u janjećoj koži (kuzu postuna bürünen kurt; karşısındakini aldatmak için gerçek kişiliğini saklayan kimse) (Bayhan, 2018: 262). Türkçe deyimlerde bu anlamda bulunmamıştır, genelde ‘eski kurt’ gibi iyi özellikleriyle deyimler sözlüğünde yer alır (Aksoy, 1988: M5190).

Kuş/Ptica

Kuş genelde küçük, zeki olması, şans getirmesi ve bakış açısı ile tanımlanmıştır.

Kuşun zekâsının az olmasına göre: İmati **ptičji** mozak (kuş beyinli, aptal olmak, akılsızlık etmek, düşüncesiz ve yersiz davranmak) (Bayhan, 2018: 86). Türkçe deyimlerde “Kuş beyinli” olarak yer alır (Aksoy, 1988: M6973).

Kuşun görüş açısına göre: İz **ptičje** perspective (kuşbakışı olarak, genel olarak) (Bayhan, 2018: 92). Türkçe deyimlerde karşılığı bulunamamıştır.

Kuşa nadir bulunan şeylerin atfedilmesine göre: Nema samo **ptičjeg** mlijeka (Bir kuş sütü eksik, her türlü yiyecek var) (Bayhan, 2018: 144). **Ptičje** mlijeko (kuş sütü, bulunmayan her türlü yiyecek var) (Bayhan, 2018: 200). Türkçe deyimlerde ‘kuş sütüyle beslemek’ ve ‘Kuş sütünden başka her şey var’ şeklinde vardır (Aksoy, 1988: M6977).

Kuşun çok gezmesine göre: Noćna **ptica** (gece kuşu, geceleri gezmeyi seven kimse) (Bayhan, 2018: 151). Türkçe deyimler sözlüğünde ‘gece kuşu’ şeklindedir (Aksoy, 1988: M5374).

Leylek/Roda

Leylek gezmesi ile bilinir.

Leyleğin çok uzaklara seyahat edip oralardan bir şeyler getirebilme özelliğine göre: Donijela **roda** (leylekler getirdi, çocuklarla şakalaşırken söylenen söz) (Bayhan, 2018: 56). Türkçe deyimler sözlüğünde yoktur.

Ördek, Panter, Papağan, Salyangoz/ Pačiji, Panter, Papagaj, Puž, Muhe

Boşnakça deyimler sözlüğünde ördek komik yürüyüşüne göre “**Pačiji** hod” (Bayhan, 2018: 169). Panter hızlı olmasına göre “Brz kao **panter**” (Bayhan, 2018: 32). Papağan aynı şeyleri söylemesine göre “Ponavljati kao **papagaj**” (Bayhan, 2018: 182). Salyangoz yavaşlığına göre “Vući se kao **puž**” (Bayhan, 2018: 261). Sinek küçük ve kolay avlanabilir olmasına göre

“Ubiti jednim udarcem dvije **muhe** ‘dva pogotka” (Bayhan, 2018: 242). (Türkçe deyimler sözlüğünde ‘bir taşla iki kuş vurmak’) şeklinde yer almaktadır. Türkçe deyimler sözlüğünde ördek, panter ve papağan ile ilgili deyimle rastlanmamıştır.

Pire/Buha

Pire küçük, zayıf ve çelimsiz olması ile bilinir: “Vreća **buha**” (bir torba pire) (Bayhan, 2018: 260). Türkçe deyimler sözlüğünde önemsiz anlamında ‘Bir pire için yorgan yakmak’ (Aksoy, 1988: M3976), ‘Pireyi deve yapmak’ (Aksoy, 1988: M7614) olarak yer alır.

Tavuk/Kokoš, Koka

Tavuk erken yatması ve yumurtlaması ile bilinir.

Tavuğun erken yatmasına göre: Lijegati d **kokoškama** (tavuk gibi erken yatıp uyumak, erken yatmaya gitmek) (Bayhan, 2018: 120). İci s **kokošima** leći (tavuk gibi erken yatıp uyumak, erken yatmaya gitmek) (Bayhan, 2018: 81). Türkçe sözlükte ‘tavuk gibi’ olarak yer alır, incelenen deyimler sözlüğünde yer almamaktadır (Türkçe Sözlük).

Tavuğun yumurtlama özelliğine göre: Zlatna **koka** (altın yumurtlayan tavuk; mesleği, sanatı, parası olan, gelirlili kimse) (Bayhan, 2018: 271). Türkçe sözlükte ‘altın yumurtlayan tavuk’ olarak yer alır, incelenen deyimler sözlüğünde yer almamaktadır (Türkçe Sözlük).

Tilki/Lisica

Tilki genelde kurnazlığı ile bilinir.

Tilkinin kurnazlığına göre: Lukav kao **lisica** (tilki gibi kurnaz kimse) (Bayhan, 2018: 121). Prepreden kao **lisica** (tilki gibi kurnaz, sinsi kimse). (Bayhan, 2018: 191). Türkçe sözlükte ‘tilki gibi’ benzetmesi yer alır, incelenen deyimler sözlüğünde yer almamaktadır (Türkçe Sözlük).

Timsah/ Krokodil

Timsah yalancılığı ile bilinir.

Timsahın yalancı olmasına göre: **Krokodilske** suze (timsah gözyaşları, sahte gözyaşları) (Bayhan, 2018: 115). Türkçe sözlükte ‘timsah gözyaşları’ olarak yer alır, incelenen deyimler sözlüğünde yer almamaktadır (Türkçe Sözlük).

Yılan/Zmija

Yılan tehlikeli ve sinsi olması ile bilinir.

Yılanın tehlikeli olmasına göre: Nagaziti **zmiji** na rep (Uyuyan yılanın kuyruğuna basmak; kötü bir kimsenin yeni bir kötülük yapmasına fırsat vermek, tehlikeye maruz kalmak) (Bayhan, 2018: 132). Türkçe deyimler sözlüğünde “Uyuyan yılanın kuyruğuna basmak” (Aksoy, 1988: M8389) ve “Yılanın kuyruğuna basmak” (Aksoy, 1988: M8705) şeklindedir.

Sonuç

Boşnakça ve Türkçe deyimlerde hayvan adlarına göre yapılan karşılaştırmalarda birçok ortaklık görülmüştür. Bazı hayvanlara yüklenen özellikler benzerken bazılarında tam zıt anlamlar yüklenmiştir.

Aslan, her iki dilde de gücü ile ön plana çıkmaktadır. Boşnakçada at, eşek veya boğaya olumsuz anlamlar da yüklenmiştir. Türkçede eşeğe olumsuz anlam yüklenmesine rağmen ata yüklenen olumsuz anlam bulunmamaktadır.

Türk insanı atlarla tarih boyunca iç içe yaşamıştır. Bu paylaşım ata yakınlık duyulmasına da yol açmıştır. Türklerin göçebe yaşam tarzında vazgeçemediği hayvanlardan olan at “yapısı gereği dinamik özelliklere sahip bir hayvandır” (Çınar, 1993: 13). Atı ilk ehlileştirilen Türklerdir. Attan önce keçi, koyun ve sığır evcilleştirilmiştir. “... Türklerin siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri hayatında oynadığı rol itibarıyla Türk kültürünün ilk dönemlerinde meydana getirilen kültürel birikimi atlı-göçebe kültür ve medeniyeti olarak nitelendirmek gerekir. Bu kültürün merkezini at oluşturur” (Çınar, 1993: 14). Bu nedenlerden dolayı ata hep iyi özellikler yüklenmiştir, bu durum deyimlerde de görülmektedir.

Ayı, her iki dilde kaba bir hayvan olarak algılanmıştır. Balık, her iki milletin deyimlerinde negatif özelliklerle zayıf, şaşkın ve küçük olarak kodlanmıştır. Boğa, Boşnakçada gücü ile algılanmıştır. Bülbül, sesinin güzelliği ile bilinir. Her iki dilde de bu özelliğe vurgu yapılmıştır. Dana, güçlü bir hayvan olmasına rağmen Boşnakçada genelde boş bakması ve cahilliği ile negatif olarak algılanmıştır. Türkçede bu özellik genellikle öküze yüklenmiştir.

Türkçe deyimlerde deve kuşu Boşnakça ile benzer anlamda, kaçması ile öne çıkmıştır. Eşek genellikle her iki dilin deyimlerinde inadı ile bilinir. Fare, Boşnakçada ıslak olma özelliği ile, hindi genellikle kabarması ile, keçi önemsiz görülmesi ile, horoz erken ötmesi ile, kaplumbağa yavaş hareket etmesi ve soğukkanlılığı ile, leylek gezmesi ile, ördek komik yürüyüşü ile, panter hızlı olması ile, papağan aynı şeyleri söylemesi ile, salyangoz yavaşlığı ile, sinek küçük ve kolay avlanabilir olması ile, pire önemsizliği ile, tavuk erken yatması ile, tilki kurnazlığı ile, timsah yalancılığı ile, koyun uyku getiren varlık olarak, kurbağa dalgıç olarak Boşnakça deyimlerde yer alır

Karıncı her iki dilde kalabalık ortamda yaşaması ile bilinir. Kedi, sadakati, duruşu, dayanıklılığı, kolay ele geçirilmesi ve bir şeylere imrenmesi ile bilinir. İki dilin deyimlerinde imrenerek bakma özelliği ile yer alır. Kene, ısrarcı olması ile bilinmektedir. Her iki dilde de bu özelliği ile deyimlerde yer almaktadır. Köpek, Boşnakça deyimlerde düzenbaz olarak bulunur. Köpeğin her şeye razı olup her şeyi yemesi ve kedi ile zıtlaşması iki dilde de vardır. Köstebek, Boşnakça sözlükte çalışkanlığı ile yer almıştır. Türkçe sözlükte bu özellik arı ile özdeşleşmiştir. Kurt, zekâsı ve gücü ile bilinir. Türk toplumunda önemi büyüktür ve birçok atasözüne konu olmuştur. Boşnakça deyimlerde zeki olarak yeri vardır, Türkçe deyimler sözlüğünde yer almamaktadır. Kuş, çok gezme, az zekâya ve süt gibi nadir bulunan şeylerin

atfedildiği hayvan olma gibi özelliklerle her iki dilin deyimlerinde yer alır. Yılan her iki dilde tehlikeli ve sinsi olması ile bilinir.

Her iki milletin deyimlerinde negatif özelliklerle ayı her iki dilde kaba; balık zayıf, şaşkın ve küçük; deve kuşu sorumsuz; eşek inatçı, kene ısrarcı, köpek önüne her atılanı yiyen, kuş çok gezen ve zekâsı az olan, dana boş bakan, yılan tehlikeli, köpek her şeye razı olup her şeyi yiyen ve kedi ile zıtlaşan bir hayvan olarak algılanmaktadır.

Her iki milletin deyimlerinde bülbül, kedi ve kuş pozitif özelliklere sahip olan hayvan olarak kodlanmıştır. Sadece Boşnakçada pozitif olarak köstebek çalışkanlığı, karınca kalabalık ortamda yaşaması, boğa gücü, kaplumbağa soğukkanlılığı, kurt zekâsı, panter hızlılığı, kurbağa dalgıçlığı ile algılanmıştır. Sadece Boşnakçada negatif olarak fare ıslak olma özelliği, hindi kabarması, keçi önemsiz görülmesi, horoz erken ötmesi, kaplumbağa yavaş hareket etmesi, leylek gezmesi, ördek komik yürüyüşü, olması, papağan aynı şeyleri söylemesi, salyangoz yavaşlığı, sinek küçük ve kolay avlanabilir olması, pire önemsizliği, tavuk erken yatması, tilki kurnazlığı, timsah yalancılığı, köpek düzenbazlığı, koyun uyku getiren varlık olması ile deyimlerde yer alır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. C. 3. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü-1: Atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü-2: Deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bayhan, Ş. (2018). *Boşnakça-Türkçe deyimler sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Çınar, A. A. (1993). *Türklerde at ve atçılık*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Elçin, Ş. (2001). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Gültekin, İ. ve diğerleri (2018a). *Yedi iklim Türkçe B1*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Gültekin, İ. ve diğerleri (2018b). *Yedi iklim Türkçe C1*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Gültekin, İ. ve diğerleri (2018c). *Yedi İklım Türkçe C2*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Oğuz, Ö.- Ed.- (2004). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

- URL 1: "Türkçe Sözlük". <https://sozluk.gov.tr> (Erişim: 10.01.2020).
- URL 2: "CEFR". <http://ebcl.eu.com/wp-content/uploads/2011/11/CEFR-all-scales-and-all-skills.pdf> (Erişim: 05.01.2020).